

Jan Krajczyński

Władza dyspensowania proboszcza i innego prezbitera lub diakona

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 55/4, 21-38

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JAN KRAJCZYŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

WŁADZA DYSPENSOWANIA PROBOSZCZA I INNEGO PREZBITERA LUB DIAKONA

Treść: Wstęp. – 1. *Dispensare non valent*. Brak kompetencji w zakresie dyspensowania. – 2. *Nisi haec potestas ipsis expresse concessa sit*. Władza dyspensowania wyraźnie udzielona. – 2.1. Dyspensowanie na mocy prawa lub delegacji. – 2.2. Zakres władzy dyspensowania na mocy przepisów KPK. – 3. Okoliczności, jakie należy wziąć pod uwagę przy korzystaniu z władzy dyspensowania. – 3.1. Interpretacja władzy dyspensowania. – 3.2. Wykonywanie władzy, o ile zachodzi stosowna przyczyna skłaniająca. – Zakończenie.

Wstęp

Pośród naczelných zasad przyjętych w latach 60. XX wieku, wyznaczających kierunek i zakres nowelizacji prawa kanonicznego, ustalono też takie, które wprost dotyczyły uprawnień w dziedzinie dyspensowania. Podjęto wtedy decyzję – między innymi w celu sprecyzowania praw i obowiązków każdego wiernego, jak najlepszego popierania troski duszpasterskiej oraz skutecznego zaradzenia porządkowi kościelnemu poprzez zdrową autonomię władzy wykonawczej partykularnej – aby uprawnienia dotychczas nadzwyczajne, jakie posiadają biskupi diecezjalni w dziedzinie dyspensowania od praw ogólnych, stały się zwyczajnymi, z zastrzeżeniem najwyższej władzy Kościoła powszechnego i innym władzom wyższym tylko tego, co ze względu na dobro wspólne wymaga wyjątku¹.

¹ Zob. Kodeks Prawa Kanonicznego, Wstęp, zasada nr 4. Wspomnianą zasadę potwierdzono też w Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*. Zapisano tam m.in.: „Poszczególni biskupi diecezjalni mają upoważnienia do dyspensowania w szczególnym wypadku od ogólnego prawa kościelnego tych

W założeniach dotyczących reformy prawa kanonicznego w zakresie rozluźnienia przepisów czysto kościelnych w szczególnym przypadku nawet nie nadmieniano, zresztą zgodnie z naturą rzeczy, o jakichkolwiek uprawnieniach proboszczów, innych prezbiterów czy diakonów w tym względzie. Niniejsze studium stanowi próbę usystematyzowania tego, co w przedmiocie władzy dyspensowania wymienionych świętych szafarzy postanowiono w KPK, zbiorze prawa powszechnego stanowiącym bardzo wymierny efekt przedsięwziętej we wspomnianym okresie odnowy Kościoła. Poznanie wspomnianych zasad jest jak najbardziej uzasadnione, zwłaszcza przez wszystkich prezbiterów i diakonów, wszak ustawodawca przyznał im w tym przedmiocie dość szerokie uprawnienia po to, by wierni mogli efektywnie korzystać z ich władzy.

1. *Dispensare non valent*. Brak kompetencji w zakresie dyspensowania

Najwyższy ustawodawca, wskazując na podmioty posiadające kompetencje w zakresie dyspensowania, potwierdził znaną już wcześniej zasadę, zgodnie z którą proboszczowie i inni prezbiterzy lub diakoni nie posiadają władzy dyspensowania, ani od ustaw o charakterze powszechnym, ani partykularnym². Przyjęto, że władzę w zakresie rozluźniania ustaw czysto kościelnych w szczególnym przypadku posiadają tylko ci, którzy cieszą się władzą wykonawczą (*qui potestate gaudent exsecutiva*)³. Wymienieni wyżej święci szafarze, jako że nie są organami władzy wykonawczej, nie posiadają władzy dyspensowania, chyba że została im ona wyraźnie udzielona⁴.

wiernych, nad którymi sprawują władzę wedle norm prawnych, ilekroć uznają to za przydatne dla ich duchowego dobra, o ile najwyższa władza kościelna nie zastrzegła sobie jakiegos szczególnego wypadku” (nr 8b).

² Zob. kan. 89 KPK. Por. kan. 83 CIC.

³ Por. kan. 85 KPK.

⁴ Zob. J. MIRAS, *Poszczególne akty administracyjne*; w: Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. nauk. P. Majer, Kraków 2011, s. 123.

Pierwsza część normy określonej w kan. 89 KPK, precyzującej kompetencje proboszczów i innych prezbiterów lub diakonów w przedmiocie udzielania dyspens, ma charakter czysto ogólny⁵. Prawodawca wyraźnie zaznacza tutaj, że ani proboszczowie na mocy sprawowanego urzędu, ani inni prezbiterzy lub diakoni na mocy władzy święceń, nie mogą dyspensować od ustaw powszechnych i partykularnych. Zapis taki oznacza, iż osoby te w zwyczajnych okolicznościach nie posiadają żadnej władzy dyspensowania, zarówno na forum zewnętrznym, jak i wewnętrznym.

Należy jednak zaznaczyć, że jakkolwiek wymienieni święci szafarze z zasady *dispensare non valent*⁶, prawodawca nie wyklucza udzielenia im takiej władzy. Ustawodawca dopuszcza otrzymanie przez nich wspomnianych kompetencji tylko w jednym przypadku, mianowicie, jeśli taka władza byłaby im wyraźnie udzielona (*nisi haec potestas ipsis expresse concessa sit*)⁷. Innymi słowy, proboszczowie i wszyscy z nimi zrównani, jako sprawujący funkcje ministerialne dla posługi wspólnocie, których treść prawna „nie ma charakteru władczego”⁸, posiadają władzę dyspensowania od ustaw powszechnych i partykularnych tylko w tych przypadkach, w których *haec potestas* została im wyraźnie udzielona. Także innym prezbiterom lub diakonom, którzy posiadają władzę święceń a nie sprawują zwyczajnej władzy rządzenia, własnej lub zastępczej, nie przysługują na stałe żadne kompetencje w zakresie udzielania dyspens. Wymienieni święci szafarze, podobnie jak pro-

⁵ Zob. J. KRUKOWSKI, R. SOBAŃSKI, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, T. I, Księga I Normy ogólne, Poznań 2003, s. 155.

⁶ Zob. kan. 89 KPK. Por. J. KRUKOWSKI, *Prawo administracyjne w Kościele*, Warszawa 2011.

⁷ Zob. tamże.

⁸ J. CALVO, *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. nauk. P. Majer, Kraków 2011, s. 447. Przeciwnie, wg J. KRUKOWSKIEGO, „proboszcz jest organem wyposażonym we władzę jurysdykcji zwyczajnej zastępczej, gdyż przysługuje mu władza na mocy prawa przywiązana do powierzonego mu urzędu proboszcza parafii” (*Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985, s. 98).

boszczowie, mogą otrzymać takie upoważnienia, niemniej wyłącznie w wyjątkowych sytuacjach i tylko w ściśle określonym zakresie.

2.1. *Nisi haec potestas ipsis expresse concessa sit*. Władza dyspensowania wyraźnie udzielona

W drugiej części kan. 89 KPK prawodawca definiuje wspomnianą wyżej zasadę szczególną, w myśl której proboszczowie i inni prezbiterzy lub diakoni otrzymują władzę dyspensowania od obowiązku zachowania niektórych ustaw powszechnych i partykularnych. Zaznacza, iż ilekroć taka władza zostanie im udzielona wyraźnie, czyli ewidentnie mieści się w słowach ustawy lub aktu administracyjnego⁹, wspomniani święci szafarze mogą, w przewidzianych przez przełożonego okolicznościach i w określonym zakresie, korzystać z uprawnień, jakie z zasady przynależą tylko tym, którzy cieszą się władzą wykonawczą. Zastrzegając, że władza, o której tu jest mowa, może przysługiwać wymienionym osobom tylko wtedy, *nisi ipsis expresse concessa sit* (zob. tamże), ustawodawca stanowczo wyklucza, aby wspomniani święci szafarze mogli wejść w posiadanie wymienionych uprawnień *implicite*, tj. wtedy, kiedy taka władza byłaby im udzielona w sposób milcząco, niewyraźny i dorozumiany, czy tym bardziej domniemany i domyślny.

2.1. Dyspensowanie na mocy prawa lub delegacji

Jak zaznaczono w kan. 89 KPK, aby w poszczególnym przypadku proboszczowie i inni prezbiterzy lub diakoni, wszyscy bądź tylko określona ich grupa, mogli udzielić dyspensy od jakiejś ustawy powszechnej lub partykularnej, wspomniana władza musi być im udzielona *expresse*, czyli w sposób stanowczy wyrażona na zewnątrz, na piśmie, słowami lub innymi znakami. W praktyce powyższy warunek można spełnić w dwojaki sposób, mianowicie, kiedy sam ustawodawca, najwyższy lub partykularny, udzieli im *explicite* takiej władzy¹⁰,

⁹ Zob. F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, T. I, Opole 1957 s. 266.

¹⁰ Zob. kan. 1079 § 2, 1080 § 1, 1245 KPK.

байдз теж вtedy, гды атрымаюа такія уповажненне на mocy згодней з правам делегаци¹¹. Іначэй, владза дыспенсавання можа быц злеcona вымiенionym швiетым шафарзам *a iure*, кiedy узыскаюа яа з прэпiсу самаго права, байдз теж *ab homine*, iлeкpоц атрымаюа яа актам адмiнiстpациyным од тeго, кто цiесзы сiя звычайнаа владзю выконавчаа.

Натуралне, wspomniana владза дыспенсавання – не набыта пoпpэе обiячiе уpэду кощiелнего, але в дpодзе делегаци компетентней владзы¹² – можа быц злеcona до оgолу спpав, на пpыклад дыспенсаванне од пpэсшкoд малэньскiх в небапэцiеьсцiе шмiерци, як i до пoщчегoлнего, щiсiле оkpeщленeго, пoдeднyчeго акту¹³, чoчбy дыспeнса од зачoвaннa каноничнегo фoрмy заварчiа малэньсцвa пpэз кoнкpетнего кoнтpахeнтa чы дыспeнса од oбoвiязкy зачoвaннa днiа пoкyты пpэз вiадoмeго чoрeго в oзнaчoным днiу.

2.2. Zakres władzy dyspensowania na mocy przepisów KPK

Chociaż proboszczowie i inni prezbiterzy lub diakoni z zasady nie mogą dyspensować od ustaw powszechnych i partykularnych, najwyższy ustawodawca wymienia dość znaczną ilość przypadków, w których wyraźnie deleguje im, wszystkim bądź tylko wybranym spośród nich, taką właśnie władzę. Zakres władzy dyspensowania, jakiej im udziela w przedmiocie ustaw o charakterze powszechnym, jest znacznie szerszy niż przewidywał to poprzedni zbiór prawa kanonicznego¹⁴.

¹¹ Zob. kan. 85, 137-142 KPK.

¹² Jak wiadomo, wspomniana delegacja może być generalna (por. kan. 137 i 138 KPK) lub udzielona jako uprawnienie (*facultas*) o charakterze habitualnym (por. kan. 132 KPK).

¹³ Zob. kan. 137 § 1 KPK.

¹⁴ Jest tu mowa o poszerzeniu władzy spowiednika o zakres wewnętrzny pozasakramentalny (kan. 1079 § 3 KPK) oraz o rozciągnięciu władzy dyspensowania proboszcza, szafarza odpowiednio delegowanego i kapłana lub diakona asystującego przy zawieraniu małżeństwa zgodnie z kan. 1116 § 2 KPK także na konwalidację małżeństwa (kan. 1080 § 2 KPK). Obie te dyspozycje posiadają istotne znaczenie praktyczne: pierwsza daje spowiednikowi możliwość skutecznego zajęcia się kwestią istnienia przeszkody małżeńskiej niezależnie od udzielenia absencji w sakramencie pokuty, druga natomiast pozwala świętemu szafarzowi szybko, efektywnie i bez zbędnego roz-

Oczywiście, zakres przedmiotowy ustaw, od których wymienieni święci szafarze mogą dyspensować, jest precyzyjnie ograniczony. Co więcej, wszyscy oni działaliby nieważnie, gdyby przekraczali granice swego zlecenia odnośnie do rzeczy bądź do osób¹⁵. Zakres wykonywania władzy delegowanej, jak podkreśla J.I. Arrieta, jest określony w delegacji; działanie delegowanego, które wykracza poza ten zakres, dotknięte jest nieważnością¹⁶.

Pośród wyraźnie określonych przypadków, w jakich przyznano wspomnianym prezbiterom i diakonom władzę dyspensowania od ustaw zawartych w KPK, gros upoważnień wprost dotyczy życia małżeńskiego wiernych chrześcijan. Kiedy mowa natomiast o samych świętych szafarzach, w niektórych przypadkach prawodawca deleguje wymienioną władzę wszystkim bez wyjątku (np. dyspensa od obowiązku zachowania kanonicznej formy zawarcia małżeństwa w niebezpieczeństwie śmierci)¹⁷, w innych natomiast – stosownie do natury rzeczy – upoważnienie takie zleca jedynie wybranym osobom, choćby proboszczom, szafarzom odpowiednio delegowanym do zawarcia małżeństwa, kapłanom lub diakonom asystującym przy zawieraniu małżeństwa zgodnie z kan. 1116 § 2 KPK, rektorom seminarium duchownego, przełożonym kleryckich instytucji zakonnych lub stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim, spowiednikom.

głosu zarządzić faktowi nieważności małżeństwa w sytuacji, kiedy zgodne z prawem odniesienie się do kompetentnej władzy, z zasady wymagające pewnego czasu, mogłoby spowodować wielkie zło.

¹⁵ Zob. kan. 133 § 1 KPK.

¹⁶ Zob. J.I. ARRIETA, *Władza rządzenia*, w: Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. nauk. P. Majer, Kraków 2011, s. 447.

¹⁷ Wprawdzie ustawodawca nie zaznacza wprost, iż każdy święty szafarz cieszy się władzą w zakresie dyspensowania od obowiązku zachowania kanonicznej formy zawarcia małżeństwa w niebezpieczeństwie śmierci, niemniej określenie, jakim posługuje się on w tym przypadku, mianowicie: „kapłan lub diakon, asystujący przy zawieraniu małżeństwa zgodnie z kan. 1116 § 2 KPK” (zob. kan. 1079 § 2 KPK), pozwala przyjąć, że tym „innym kapłanem lub diakonem, który mógłby być obecny [przy zawieraniu małżeństwa w formie nadzwyczajnej]”, o jakim traktuje kan. 1116 § 2 KPK, w praktyce może być każdy święty szafarz.

Na mocy KPK, wszyscy proboszczowie i osoby z nimi zrównane w prawie¹⁸ oraz wszyscy inni prezbiterzy lub diakoni, o ile asystują przy zawieraniu małżeństwa zgodnie z kan. 1116 § 2 KPK, mogą dyspensować od następujących ustaw powszechnych:

1) w niebezpieczeństwie śmierci nupturienta, o ile nie można się odnieść nawet do ordynariusza miejsca¹⁹, od kanonicznej formy zawarcia małżeństwa oraz od wszystkich i poszczególnych przeszkód małżeńskich pochodzenia kościelnego, publicznych oraz tajnych²⁰, z wyjątkiem przeszkody wpływającej ze święceń prezbiteratu (zob. kan. 1079 § 1);

2) ilekroć przeszkoda zostaje wykryta, gdy wszystko jest już gotowe do zaślubin i małżeństwa nie da się odłożyć bez prawdopodobnego niebezpieczeństwa wielkiego zła do czasu uzyskania dyspensy od kompetentnego przełożonego, od wszystkich przeszkód małżeńskich pochodzenia kościelnego²¹, z wyłączeniem przeszkody wynikającej ze święceń lub z wieczystego ślubu publicznego czystości, złożonego

¹⁸ Na równi z proboszczem należy tu traktować: kapłana, któremu powierzono jakąś parafię, o czym jest mowa w kan. 516 § 1 KPK; moderatora, który w przypadku powierzenia pieczy pasterskiej o parafię lub kilka parafii równocześnie kilku kapłanom *in solidum*, kieruje pasterzowaniem (zob. kan. 517 § 1 KPK); kapłana, który kieruje działalnością pasterską w przypadku, kiedy biskup diecezjalny dopuścił do współdziałania w trosce o pasterzowanie parafią diakona lub jakąś inną osobę nie mającą święceń kapłańskich albo jakąś wspólnotę osób (zob. kan. 517 § 2 KPK); administratora parafii, o którym jest mowa w kan. 540 § 1 KPK; proboszcza parafii wojskowej, o którym jest mowa w Konstytucji Apostolskiej *Spirituali Militum Curae*, art. 7.

¹⁹ Zgodnie z kan. 1079 § 4 KPK, przez niemożność odniesienia się do ordynariusza miejsca w wypadku, o jakim jest mowa wyżej, rozumie się sytuację, gdy można to uczynić tylko przy pomocy telegrafu lub telefonu.

²⁰ W rachubę wchodzi tu następujące przeszkody małżeńskie: różnica wiary, święcenia diakonatu, wieczysty ślub publiczny czystości w instytucie zakonnym na prawie papieskim lub diecezjalnym, porwanie, przyzwoitość publiczna, występki, pokrewieństwo w linii bocznej aż do trzeciego stopnia, powinowactwo w linii prostej, pokrewieństwo prawne powstałe z adopcji.

²¹ Jest tu mowa o następujących okolicznościach, które czynią osobę niezdolną do zawarcia małżeństwa: wiek, różnica wiary, wieczysty ślub publiczny czystości w instytucie zakonnym na prawie diecezjalnym, porwanie, przyzwoitość publiczna, występki, pokrewieństwo w linii bocznej aż do trzeciego stopnia, powinowactwo w linii prostej, pokrewieństwo prawne powstałe z adopcji.

w instytucie zakonnym na prawie papieskim; wspomnianej dyspensy osoby te mogą udzielić tylko wtedy, gdy wypadek jest tajny i nie można się odnieść nawet do ordynariusza miejsca (zob. kan. 1080 § 1)²²;

3) jeśli zagraża jedno z dwóch wymienionych wyżej niebezpieczeństw i nie ma czasu na odniesienie się do Stolicy Apostolskiej, ewentualnie do ordynariusza miejsca, celem dokonania konwalidacji małżeństwa, od wszystkich przeszkód małżeńskich pochodzenia kościelnego, od których można udzielić dyspensy²³ (zob. kan. 1080 § 2).

W każdym z tych trzech przypadków proboszcz albo kapłan lub diakon, który udzielił jednej z wymienionych dyspens, powinien o udzieleniu takiego aktu w zakresie zewnętrznym natychmiast powiadomić ordynariusza miejsca. Co więcej, udzielenie takiej dyspensy należy odnotować w księdze małżeństw (zob. kan. 1081 KPK).

Ponadto proboszczowie mogą udzielić w poszczególnych wypadkach, zgodnie jednak z przepisami określonymi przez biskupa diecezjalnego, dyspensy od obowiązku zachowania dnia świątecznego lub dnia pokuty (*die festum vel die paenitentiae*)²⁴; taką samą władzę posia-

²² Jakkolwiek ustawodawca nie precyzuje w tym przypadku sposobu udzielenia dyspensy, należy przyjąć, iż wymienione tu osoby mogą dyspensować jedynie *in foro interno non sacramentali*. Gdyby, bowiem, udzieliły takiego aktu w zakresie zewnętrznym, naraziłyby dany przypadek tajny, znany kilku zaufanym osobom, na rozgłoszenie. Zob. T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, T. III, Prawo małżeńskie, Olsztyn 1984, s. 122.

²³ W tym przypadku, jeśli nie da się odłożyć konwalidacji bez prawdopodobnego niebezpieczeństwa wielkiego zła do czasu uzyskania dyspensy od kompetentnego przełożonego, wymienieni święci szafarze mogą dyspensować od wszystkich przeszkód małżeńskich pochodzenia kościelnego, z wyłączeniem przeszkody wynikającej ze święceń lub z wieczystego ślubu publicznego czystości, złożonego w instytucie zakonnym na prawie papieskim; jeśli natomiast nupturientowi, który prosi o konwalidację małżeństwa, zagraża niebezpieczeństwo śmierci, osoby te mogą udzielić takiej dyspensy od wszystkich przeszkód małżeńskich pochodzenia kościelnego, z wyjątkiem przeszkody wypływającej ze święceń prezbiteratu.

²⁴ Biskup diecezjalny może, oczywiście, podjąć inną dyspozycję w tym przedmiocie niż ta określona przez najwyższego ustawodawcę. Może, na przykład, zastrzec, że wspomniana dyspensa jest zarezerwowana ordynariuszowi miejsca bądź też, jak pasterz diecezji Grand Falls w Kanadzie, postanowić, że władzę dyspensowania od obowiązku zachowania dnia świątecznego i dnia pokuty posiadają wszyscy kapłani (zob.

dają też przełożeni miejscowi kleryckich instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim²⁵. Wspomnianym osobom, mianowicie proboszczom i przełożonym kleryckich instytutów zakonnych lub stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim, przysługuje również władza dyspensowania od ślubów prywatnych (*votum privatum*), o ile dyspensacja taka nie narusza praw nabytych przez inne osoby²⁶, oraz w odniesieniu do przysięgi przyrzekającej (*iusiurandum promissorium*), jeśli dyspensacja od niej nie powoduje szkody osób, które odmawiają zwolnienia z obowiązku²⁷. Proboszczowie mogą udzielić reskryptem wymienionych łask: własnym podwładnym; innym osobom, które aktualnie przebywają na ich terytorium; samemu sobie. W stosunku do parafian mogą tę władzę wykonywać wszędzie, nawet gdyby ci ostatni znajdowali się poza terytorium parafii; w przypadku dyspensowania podróżnych i siebie mogą to czynić tylko na własnym terytorium²⁸. Wymienieni przełożeni natomiast mogą udzielić takiej dyspensy wyłącznie członkom, nowicjuszom i osobom przebywającym w dzień i w nocy w domu instytutu bądź stowarzyszenia²⁹.

Taką samą władzę w zakresie dyspensowania od obowiązku zachowania dnia świątecznego i dnia pokuty oraz w odniesieniu do ślubów prywatnych i do przysięgi przyrzekającej, ale tylko wobec osób, które przebywają w wyższym seminarium, posiadają rektor seminarium lub jego delegat. Wspomniana władza o charakterze personalnym nie obejmuje jednak spraw małżeńskich (zob. kan. 262 KPK).

Kapłan, którego upoważniono – na mocy urzędu lub udzielonego uprawnienia – do słuchania spowiedzi w sakramencie pokuty, w nie-

Assemblée des évêques catholiques du Québec. Comité de l'assemblée des chanceliers et chancelières du Québec, *Guide canonique et pastoral au service des paroisses. Édition canadienne*, Coordannateur J. PELLETIER, Montréal 2006, III-24).

²⁵ Por. kan. 1245 KPK; T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, T. I, Zagadnienia wstępne i normy ogólne, Olsztyn 1985, s. 270.

²⁶ Zob. kan. 1196 nr 1-2 KPK.

²⁷ Zob. kan. 1203 KPK. Gdyby dyspensacja od przysięgi przyrzekającej wychodziła na szkodę innej osoby, która odmawia zwolnienia z obowiązku, dyspensacja może udzielić jedynie Stolica Apostołska. Zob. tamże.

²⁸ Zob. kan. 91 KPK.

²⁹ Zob. kan. 1196 nr 2 i 1245 KK.

bezpieczeństwie śmierci nupturienta może udzielić dyspensy obojgu kandydatów na małżonków od wszystkich przeszkód małżeńskich, o ile te okoliczności czyniące osobę niezdolną do ważnego zawarcia małżeństwa są tajne³⁰. Wspomnianego aktu łaski może on udzielić jedynie w zakresie wewnętrznym, tak podczas spowiedzi jak poza nią (zob. kan. 1079 § 3 KPK). Spowiednik może też udzielić dyspensy od wybranych przeszkód małżeńskich w tzw. wypadku nagłym, mianowicie ilekroć przeszkoda taka zostaje wykryta, gdy wszystko jest już gotowe do zaślubin i nie da się odłożyć sprawowania wspomnianej liturgii bez prawdopodobnego niebezpieczeństwa wielkiego zła do czasu uzyskania dyspensy od kompetentnego przełożonego. W tych ostatnich okolicznościach posiada on jednak taką władzę tylko wtedy, gdy przypadek jest tajny (zob. kan. 1080 § 1 KPK)³¹.

3. Okoliczności, jakie należy wziąć pod uwagę przy korzystaniu z władzy dyspensowania

Oczywiście władza dyspensowania, z jakiej w pewnych ściśle określonych przypadkach może korzystać proboszcz, inny prezbiter lub diakon, powinna być wykonywana zgodnie z przepisami prawa, tak by akt łaski, którego udziela wymieniony święty szafarz, był ważny i godziwy.

W każdym poszczególnym przypadku, wyraźnie wskazanym przez kompetentną władzę jako ten, w którym osoby te mogą dyspensować od ustaw powszechnych lub partykularnych, wykonawcy wspomnianego aktu winni wziąć pod uwagę wszystko to, co ustawodawca prze-

³⁰ Chodzi o przeszkody małżeńskie, które nie mogą być udowodnione w zakresie zewnętrznym, naturalnie – jedynie o te pochodzenia kościelnego, od których jest możliwa dyspensa *in periculo mortis*, np. występki (*crimen*).

³¹ Jest tu mowa o przeszkodzie pochodzenia kościelnego, tak publicznej jak tajnej z natury, która faktycznie – z tytułu okoliczności – jest nieznaną na forum zewnętrznym. Jak zauważa J. FORNÉS, termin „tajny” rozumiany jest w tym przypadku w sensie potocznym, czyli „oznacza brak faktycznego rozpowszechnienia lub rozgłoszenia oraz brak bliskiego zagrożenia, że to nastąpi” (*Przeszkody zrywające w ogólności*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. nauk. P. Majer, Kraków 2011, s. 797.

piisał w zakresie podejmowania aktów administracyjnych w ogólności, wydawania reskryptów w ogólności i udzielania dyspens w szczególności³².

3.1 Interpretacja władzy dyspensowania

Proboszcz, inny prezbiter lub diakon, udzielający którejs z wyżej wymienionych dyspens, nie może nade wszystko zapomnieć o zasadach prawnych dotyczących interpretacji samej władzy dyspensowania. Innymi słowy, trzeba, aby stosował się on do przepisów określających zakres władzy, jakiej mu udzielono. Wykonując wspomnianą władzę, otrzymaną na mocy ustawy lub aktu administracyjnego, winien przestrzegać granic zlecenia, tj. korzystać z niej jedynie w obrębie przysługującej mu kompetencji³³. Autor bowiem łaski udzielanej reskryptem musi posiadać władzę wykonawczą; co więcej podmiot posiadający wspomnianą władzę winien również być uprawniony do wykonywania jej w danym przypadku, czyli być w posiadaniu „kompetentnej władzy wykonawczej”³⁴.

W praktyce przestrzeganie granic zlecenia, o jakim jest mowa wyżej, oznacza sumienne przestrzeganie zasad interpretacyjnych, przyjętych przez najwyższego ustawodawcę i stosujących się do władzy wykonawczej delegowanej³⁵ oraz do samej władzy dyspensowania udzielonej do konkretnego wypadku³⁶. I tak należy nade wszystko pamiętać, że zgodnie z tym, co postanowiono w kan. 92 i 138 KPK, władzę dyspensowania delegowaną do ogółu spraw (*ad universitatem casuum*) trzeba interpretować szeroko, czyli tak, jak sens słów uży-

³² Zob. kan. 35-75, 85-93. Szeroko nt. anomalii i wad takich konkretnych aktów administracyjnych, zob. G. LESZCZYŃSKI, *Kościelna procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, Warszawa 2008, s. 33-42.

³³ Por. kan. 35 KPK.

³⁴ Zob. kan. 48, 59 § 1 KPK. Jest tu mowa o *kompetencji materialnej*, dotyczącej materii i typu aktów administracyjnych; *kompetencji terytorialnej i personalnej*, kiedy prawodawca określa miejsca i osoby, których poszczególne akty administracyjne dotyczy, oraz *kompetencji funkcjonalnej*, ilekroć określono w prawie możliwość interwencji władzy nadrzędnej. Zob. J. MIRAS, *Poszczególne akty administracyjne*, s. 91.

³⁵ Ustawodawca określił te zasady w kan. 137 i 138 KPK.

³⁶ Zasady interpretacyjne w tym przedmiocie ustalono w kan. 92 KPK.

tych w ustawie lub akcie administracyjnym na to pozwala, natomiast władzę delegowaną do konkretnego przypadku (*ad actum*) należy rozumieć ściśle, tj. w takim zakresie, jaki jest konieczny, aby wspomniane słowa zachowały swoje znaczenie³⁷. Jeśli zatem autor dyspensy wydaje wspomniany akt łaski na podstawie zlecenia udzielonego dla konkretnej, wyraźnie oznaczonej osoby (grupy osób, społeczności eklezjalnej) i dokładnie określonego przypadku, nie wolno mu rozszerzyć tego aktu na inne osoby i na inne sprawy³⁸; władzę dyspensowania udzieloną do określonego przypadku należy bowiem interpretować ściśle³⁹. I przeciwnie, jeśli władza dyspensowania, jakiej mu wyraźnie udzielono, została delegowana do ogółu spraw, do pewnej ilości wypadków lub wielu nieoznaczonych osób, w przypadku wątpliwości winien interpretować tę władzę szeroko.

Delegujący powinien przy tym pamiętać o zasadach dotyczących subdelegacji otrzymanej władzy dyspensowania. W tym przedmiocie prawodawca stanowi, że władza wykonawcza, którą delegowała Stolica Apostolska, może być subdelegowana, tak do poszczególnego aktu, jak do ogółu spraw⁴⁰. Władza zaś delegowana przez inny autorytet po-

³⁷ Obie te interpretacje, mieszczące się w ramach znaczenia słów, nie mają nic wspólnego z interpretacjami zawężającą i poszerzającą, o jakich jest mowa w kan. 16 § 2 KPK. Interpretacja szeroka mieści się „w ramach znaczenia słów z uwzględnieniem w jego rozumieniu tego wszystkiego, co można przez nie rozumieć, nie wykraczając poza granice znaczeniowe. Natomiast interpretacja ścisła dotyczy tylko tego, co koniecznie trzeba rozumieć, ażeby słowo nie straciło sensu”. M.A. ŻUROWSKI, *Prawo nowego przymierza*, Poznań 1989, s. 77. Na przykład, o członku instytutu życia konsekrowanego w sensie ścisłym można mówić wtedy, kiedy osoba złożyła profesję zakonną, określoną w kan. 654 KPK; w sensie szerokim natomiast w szeregi członków takiego instytutu wstępuje się już z chwilą przyjęcia do nowicjatu, o jakim w kan. 646 KPK. Zob. J. KRUKOWSKI, R. SOBAŃSKI, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, T. I, Księga I, Normy ogólne, Poznań 2003, s. 72.

³⁸ Np. przełożony instytutu życia konsekrowanego nie może zwolnić z obowiązku zachowania dnia pokuty osoby, która właśnie składa w domu tego instytutu kilkugodzinną wizytę.

³⁹ Zob. J. MIRAS, J. CANOSA, E. BAURA, *Compendio de derecho administrativo canónico*, Pamplona 2001, s. 252.

⁴⁰ Wyjątkiem jest tu sytuacja, kiedy wspomniana władza została przekazana ze względu na osobiste przymioty delegowanego albo w ustawie bądź w akcie admini-

siadający władzę zwyczajną, jeżeli jest delegowana do ogółu spraw, może być subdelegowana tylko do poszczególnych aktów; jeżeli jednak została delegowana do jednego lub określonych przypadków, nie może być subdelegowana, chyba że delegujący wyraźnie na to zezwolił⁴¹. Wreszcie nie wolno zapomnieć, że żadna władza subdelegowana nie może być ponownie subdelegowana, chyba że delegujący wyraźnie na to zezwolił⁴². Tytułem przykładu można tu przywołać następujące przypadki: 1) jeśli proboszcz z powodu urlopu opuszcza na pewien czas parafię, może subdelegować wikariuszowi parafii władzę dyspensowania od obowiązku zachowania dnia świątecznego lub dnia pokuty, jaką delegowała mu na stałe Stolica Apostolska; co więcej, może on wyrazić zgodę na wykonywanie tej władzy tylko w wyraźnie określonym jednostkowym przypadku lub w różnych nieoznaczonych indywidualnie przypadkach; 2) jeśli na mocy dekretu biskupa diecezjalnego wszyscy prezbiterzy inkardynowani do Kościoła partykularnego mają władzę dyspensowania od obowiązku zachowania dnia świątecznego lub dnia pokuty, mogą oni subdelegować wspomniane upoważnienie innym prezbiterom, ale tylko do konkretnego aktu; gdyby jednak wspomniani członkowie prezbiterium otrzymali tę władzę do jednego lub określonych przypadków, powiedzmy do zwolnienia z obowiązku zachowania dnia świątecznego tylko w święta nakazane, które przypadają poza niedzielą, mogliby posłużyć się subdelegacją tylko wtedy, gdyby biskup diecezjalny wyraźnie na to zezwolił.

3.2 Wykonywanie władzy, o ile zachodzi stosowna przyczyna skłaniająca

Jako że ustawa kościelna z zasady ma na względzie dobro wspólne⁴³, jej rozluźnienie – choćby tylko w poszczególnym przypadku –

stracyjnym wyraźnie zakazano subdelegacji. Zob. kan. 137 § 2 KPK. Ilekroć jednak jest mowa o wyraźnej delegacji władzy dyspensowania dokonanej w formie przepisu prawa, ta z zasady nie jest przekazywana ze względu na osobiste przymioty delegowanego.

⁴¹ Zob. kan. 137 § 3 KPK.

⁴² Zob. kan. 137 § 4 KPK.

⁴³ Zob. M.A. ŻUROWSKI, *Prawo nowego przymierza*, Poznań 1989, s. 140; W. AYMANS,

jest możliwe jedynie wtedy, gdy istnieje stosowna racja, która uzasadnia odstąpienie od zachowania tego, co zdaniem ustawodawcy ma służyć ochronie i pomnożeniu wspomnianego dobra⁴⁴. Inaczej chodzi tu o okoliczność, która sprawia, że zachowanie w danym przypadku przepisu prawa służącego dobru całej wspólnoty kościelnej mogłoby spowodować wymierną szkodę o charakterze indywidualnym albo utrudnić osiągnięcie większego dobra. Jak zauważa R. Sobański, już sama słuszność naturalna domaga się w takim przypadku zawieszenia skuteczności ustawy a instytucja dyspensy, którą przewiduje prawodawca, posiada tu niejako walor korygujący⁴⁵.

W konsekwencji, ilekroć któryś z wyżej wymienionych świętych szafarzy posiadających delegowaną władzę dyspensowania zechce skorzystać z tego upoważnienia w poszczególnym przypadku, powinien pamiętać, że od ustawodawstwa kościelnego nie należy dyspensować bez słusznej i racjonalnej przyczyny, z uwzględnieniem okoliczności przypadku i ważności ustawy, od której się dyspensuje⁴⁶. Gdyby delegowany faktycznie wykonał akt wspomnianej władzy w sytuacji, kiedy taka słuszna i proporcjonalna racja nie miała miejsca, udzielona dyspensa byłaby nie tylko niegodziwa, ale i nieważna⁴⁷. Jak najbar-

Lex canonica. Considerazioni sulla nozione canonica di legge, w: *Diritto canonico e comunione ecclesiale. Saggi di diritto canonico in prospettiva teologica*, Torino 1993, s. 112; L. GEROSA, *Prawo Kościoła*, Poznań 1999, s.98-99; tenże, *Interpretacja prawa w Kościele. Zasady, wzorce, perspektywy*, Kraków 2003, s. 69. Jakkolwiek, wg R. Sobańskiego, nie ma w KPK „podstaw do uznania odniesienia do dobra wspólnego za jedną z cech ustawy”, ten sam autor, przywołując propozycję definicji ustawy kościelnej, przedstawioną przez Komisję Rewizji Prawa Kanonicznego w schemacie tego zbioru prawa z 1980 r., zaznacza wyraźnie, że wspomniana „próba zdefiniowania ustawy kościelnej orientuje nas jednak, jakie pojęcie ustawy przyświecało pracom kodyfikacyjnym”. Zob. R. SOBAŃSKI, *Nauki podstawowe prawa kanonicznego. Teoria prawa kanonicznego*, T. 1, Warszawa 2001, s. 49-52.

⁴⁴ Por. kan. 223 § 1-2, 1752 KPK.

⁴⁵ Zob. R. SOBAŃSKI, *Kościół – prawo – zbawienie*, Katowice 1979, s. 285; tenże, *Nauki podstawowe prawa kanonicznego. Teoria prawa kanonicznego*, T. 1, s. 98-99; tenże, *Nauki podstawowe prawa kanonicznego. Teologia prawa kanonicznego*, T. 2, Warszawa 2001, s. 112-113.

⁴⁶ Zob. kan. 90 § 1 KPK.

⁴⁷ Zob. kan. 90 § 1 KPK; P.V. PINTO (red.), *Commento al Codice di Diritto Cano-*

dziej, jest tu mowa tylko o tym reskrypcie dyspensy, który bezpośrednio zostaje wydany petentowi, kiedy dyspensa wywiera swój skutek z chwilą wydania aktu i w tym też czasie powinna zachodzić przyczyna skłaniająca do jej udzielenia⁴⁸. Gdyby reskrypt taki był udzielony wiernemu chrześcijaninowi za pośrednictwem wykonawcy⁴⁹, dyspensa wywołałaby stosowne skutki dopiero w momencie wykonania reskryptu przez wykonawcę i wtedy też winna istnieć prawdziwa przyczyna, która skłania kompetentnego świętego szafarza do udzielenia takiej łaski⁵⁰.

Jak stwierdza T. Pawluk, w przypadku wykonywania władzy dyspensowania słuszność przyczyny skłaniającej (*causa motiva*) wynika z relacji, jaka zachodzi pomiędzy racją rozluźnienia prawa kościelnego w poszczególnym przypadku a samą dyspensą. Przyczyna jest słuszna (*iusta causa*), jeśli jest proporcjonalnie ważna, czyli odpowiednio wielka w stosunku do ustawy, od której ma być udzielona dyspensa⁵¹. Jakkolwiek w praktyce – przyznaje M.A. Żurowski – nie należy stosować nadmiernych rygorów w udzielaniu dyspensy, nie można żadną miarą nie rozważyć racji, a zwłaszcza jej stosunku do wagi ustawy (*gravitas legis*), od której się jej udziela. Nie po to bowiem stanowi się prawa, pointuje autor, ażeby od nich dyspensować⁵².

Kiedy jest mowa natomiast o przyczynie racjonalnej dyspensy (*rationalis causa*), która uzasadnia rozluźnienie prawa kościelnego w poszczególnym przypadku, należy mieć na względzie harmonię po-

nico, Roma 1985, s. 58. W razie wątpliwości odnośnie wystarczalności przyczyny dyspensa udzielana jest ważnie i godziwie. Zob. kan. 90 § 2 KPK.

⁴⁸ Zob. kan. 63 § 1-2 KPK. Np. dyspensa od zachowania formy kanonicznej w niebezpieczeństwie śmierci.

⁴⁹ Np. dyspensa od przeszkody małżeńskiej w wypadku nagłym bądź od obowiązku zachowania dnia pokuty.

⁵⁰ Zob. kan. 62 i 63 § 3 KPK.

⁵¹ Zob. T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, T. I *Zagadnienia wstępne i normy ogólne*, Olsztyn 1985, s. 270. Inaczej na ten temat zob. MIRAS, J. CANOSA, E. BAURA, *Compendio de derecho administrativo canónico*, s. 257; J. KRUKOWSKI, R. SOBAŃSKI, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, T. I, Księga I, Normy ogólne, Poznań 2003, s. 157.

⁵² Zob. M.A. ŻUROWSKI, *Prawo nowego przymierza*, Poznań 1989, s. 134-135.

między czynnikiem, który skłania do udzielenia dyspensy, a własną racjonalnością samej ustawy oraz proporcję między okolicznościami danego przypadku i doniosłością ustawy, której obowiązywanie się uchyla. Jak zaznaczają autorzy *Compendio de derecho administrativo canónico*, właśnie dlatego udzielający tego aktu łaski powinien ze szczególną wnikliwością ocenić czy udzielenie albo odmowa dyspensy będzie działaniem rozważnym i słusznym⁵³. Na podstawie analizy przepisów zawartych w KPK śmiało można przyjąć, że takimi racjonalnymi przyczynami, w zupełności wystarczającymi do udzielenia dyspensy, swoistego „szafarstwa łaski” stanowiącego realizację dobra duchowego osoby w jej konkretnej sytuacji⁵⁴, są następujące okoliczności przewidziane przez najwyższego ustawodawcę: dobro duchowe wiernych (zob. kan. 87 § 1 KPK), niebezpieczeństwo poważnej szkody (zob. kan. 87 § 2), osiągnięcie lepszego dobra (por. kan. 473 § 1 KPK), uniknięcie sytuacji, w której ucierpiałoby zbawienie dusz (por. kan. 1737 § 3 i 1752 KPK), trudności w zachowaniu ustawy (por. kan. 87 § 2, 1127 § 2 KPK).

Zakończenie

Rozwiązania przyjęte przez najwyższego ustawodawcę w zakresie władzy dyspensowania proboszczów i innych prezbiterów lub diakonów, dalekie od wszelkiego rodzaju rygoryzmu i ekskluzywizmu, niewątpliwie służą ochronie podmiotowych praw wiernych chrześcijan. Jasno wyróżniona funkcja administracyjna władzy kościelnej, precyzyjne określenie organów, które posiadają kompetencje do wykonywania zadań w zakresie dyspensowania, wreszcie – dość szerokie uprawnienia wymienionych świętych szafarzy, stanowią istotne elementy kanonicznej administracji sprawiedliwości.

⁵³ Zob. MIRAS, J. CANOSA, E. BAURA, *Compendio de derecho administrativo canónico*, s. 257.

⁵⁴ Zob. R. SOBAŃSKI, *Dispensatio gratiae. Uwagi o stosowaniu prawa kościelnego*, w: Książd Remigiusz Sobański. Uczony, Nauczyciel, Sędzia, red. W. Góralski, Warszawa 2005, s. 255-256.

Regulacja ustawowa wspomnianej sfery życia Ludu Bożego, dopuszczająca dostosowanie przepisu prawa do konkretnych sytuacji, jawi się jako bardzo ludzka i racjonalna, adekwatna do zmiennych i szczególnych okoliczności osób oraz rzeczy, a tym samym – potwierdzająca prawdziwie pasterskie zatroskanie prawodawcy o dobro poszczególnych wiernych, którzy mogą się znaleźć w sytuacji, kiedy wypełnienie przewidzianych prawem obowiązków okazałoby się niewspółmiernie ciężkie albo nawet szkodliwe.

Poznanie zasad prawa powszechnego w zakresie władzy dyspensowania wymienionych świętych szafarzy pozwala stwierdzić, że ustawodawca kieruje się w tej nader delikatnej sferze życia kościelnego zasadą *favor personae* i *favor boni* nie zaś *favor legis*. Potwierdzając istotną funkcję samej dyspensy, od pierwszych lat stosowania kojarzonej z rozsądnym zarządzaniem, dopuszcza on ustąpienie w szczególnych okolicznościach danego przypadku prawa przed osobą i jej (duchowym) dobrem.

Należy zarazem nadmienić, że jakkolwiek rozszerzenie delegowanej władzy dyspensowania proboszczów i innych prezbiterów lub diakonów w nadzwyczajnych wypadkach, które przyjęto w KPK, jest krokiem we właściwym kierunku, niekoniecznie stanowi rozwiązanie optymalne i odpowiednie do obecnych warunków życia wiernych chrześcijan. Śmiało można tu przedłożyć wniosek *de lege ferenda*, aby w przypadku dyspozycji zawartej w kan. 1245 KPK wyraz „proboszcz” zastąpić wyrażeniem „każdy prezbiter”, upoważniając tym samym szersze grono osób do udzielenia dyspensy od obowiązku zachowania dnia świątecznego lub dnia pokuty. Rozwiązanie takie – bezwzględnie poprzedzone odpowiednią formacją samych prezbiterów i tych, którzy mogliby korzystać z ich stałego upoważnienia – lepiej odpowiadałoby złożonym warunkom życia współczesnych chrześcijan i jeszcze bardziej potwierdzało wolę ustawodawcy, aby możliwie skutecznie i szybko zaradzać potrzebom wiernych, którzy znajdują się w szczególnej sytuacji.

Power of dispensing the parish-priest and another presbyter, or a deacon

The solutions chosen by the legislator in scope of the power of dispensing the parish-priests, other presbyters or deacons, far from rigorism and exclusiveness, come undoubtedly as ones that serve the purpose of protecting subjective rights of the faithful Christians. The clearly distinguished administrative function of the church authority, precise determination of certain bodies that hold of competence to accomplish their specific functions in scope of dispensing, and the last but not least fairly wide powers exercised by the above mentioned Sacred Ministers, constitute significant parts of canonic administration of justice.

The statutory regulation of the above mentioned life sphere of the People of God, that allows for adjusting the legal regulation to the very specific situations, comes as a very humane and rational one; the one which is adequate to changeable and specific circumstances of people and things; this regulation at the same time confirms the real legislator's pastoral concern for the welfare of the faithful people who may face a situation when fulfilling duties stipulated in law provisions may appear as incommensurably heavy or even harmful ones.

Getting to know the rules of universal law in the capacity of dispensing the above mentioned Sacred Ministers gives grounds for considering that the legislator, in the very delicate sphere of church life, follows the principle of *favor personae* and *favor boni*, but is not guided by the principle of *favor legis*. Confirming the crucial function of dispensation itself, from the first years of its application associated with reasonable administration, in special circumstances of the individual case the legislator allows to yield the right of law to the person and their spiritual welfare.

At the same time, it needs to be added that any extension of the delegated power of dispensing the parish-priests, other presbyters or deacons in extraordinary cases, adopted in the Code of Canon Law, constitutes a step in the right direction, but is not necessarily the optimal and appropriate solution as far as the present living conditions of the faithful Christians are concerned. One may boldly submit the *de lege ferenda* application so that in case of 1245 canon provision of the Code of Canon Law the word "parish-priest" may be replaced by the phrase: „each presbyter”, which shall at the same time empower wider range of people who may grant dispensation from the obligation of observing a feast day or a day of penance. Such a solution – necessarily preceded by an appropriate formation of presbyters, and those who would take advantage of permanent authority delegated by the presbyters – would comply much better with the complex conditions of modern life of the contemporary Christians; it would also better reaffirm the legislator's will in order to help the needs of the faithful who are in a special situation as efficiently and as quickly as possible.